

Stadscollectie Tilburg

Van/voor/door Tilburgers

COLLECTIEPLAN 2021 – 2024

Stadsmuseum Tilburg, 2021

Collectieplan 2021 – 2024

Stadsmuseum Tilburg

Stadsmuseum
Tilburg

Colofon

Tekst: Petra Robben, 2021

Tekst, documentbegeleiding en eindredactie: Tekstbureau Theo van Etten

Opmaak: Sander Neijns

Foto's: Jan van Oevelen en Jan Stads

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1 Organisatie Stadsmuseum Tilburg	8
1.1 Ontstaan Stadsmuseum Tilburg	8
1.2 Positionering binnen het erfgoedveld	8
1.3 Missie en visie	9
1.4 Belang van bewaren van erfgoed	10
2 De collectie	11
2.1 Collectiegeschiedenis	11
2.2 Collectieomvang en indeling in deelcollecties	11
2.3 Collectieprofiel	15
2.4 Collectiewaardering	17
2.5 Collectievorming	19
2.6 Behoud en beheer	20
2.7 Conservering	20
2.8 Collectieregistratie en -documentatie	21
3 Gebruik van de collectie	23
3.1 Onderzoek	23
3.2 Educatie	23
3.3 Creatie	23
3.4 Fysieke presentatie	24
3.5 Digitale presentatie	24
4 Samenvatting, bevindingen en actiepunten	25
4.1 Samenvatting	25
4.2 Bevindingen	26
4.3 Actiepunten	26
4.4 Resultaat in 2024	27
Literatuur en bronnen	28

Inleiding

Al vanaf 1916 begonnen de Tilburgers met het verzamelen van (gemeentelijke) voorwerpen om te bewaren voor toekomstige generaties. In eerste instantie hielden vooral individuele burgers en genootschappen zich hiermee bezig. Vanaf de jaren 1960 veranderde dat. Ambtenaren en later erfgoedexperts en professionals namen de collectievorming op zich. Dat leidde weliswaar tot meer waardevolle collecties met een meer consistente opbouw, maar deze waren vaak geen afspiegeling van de lokale bevolking. Vandaag de dag worden in een veranderende samenleving burgers en gemeenschappen steeds vaker betrokken bij processen van erfgoedvorming. Het gaat dan niet zozeer om het bewaren van het erfgoed zelf, veel meer staat erfgoed in dienst van de bevolking.

Bloemstilleven dat werd toegeschreven aan Gerard van Spaendonck. Aankoop gemeente Tilburg, 1916.

Een voortrekkersrol in het betrekken van burgers bij erfgoedvorming heeft de Amerikaanse ‘museumvisionair’ Nina Simon. Zij is auteur van onder andere de publicatie *The Participatory Museum* (Santa Cruz CA 2010) en tevens is zij trekker van het programma OF/BY/FOR ALL. Haar uitgangspunt is dat de gemeenschap die je wilt bereiken (FOR), via vertegenwoordigers (OF) ook aan het stuurwiel moet staan. In een dergelijke situatie heb je de meeste kans op succes. Daarbij is het van belang dat de beoogde acties samen met gerealiseerd worden door (BY) die gemeenschap.¹ Dit noemt zij ‘participatief beheer van cultureel erfgoed’. Deze aanpak wordt dan ook aanbevolen in het zogeheten Verdrag van Faro dat in 2005 door de Raad van Europa werd gesloten. Onder andere in

¹ <https://faro.be/blogs/hildegarde-van-genechten/ofbyfor-all-een-inspirerend-bootcamp-met-nina-simon>. FARO. FARO.be. H. van Genechten, ‘Off/by/for/all: een inspirerend bootcamp met Nina Simon’, 18 oktober 2019. Website geraadpleegd op 19 november 2020.

de musea van de eenentwintigste eeuw is een beweging gaande waarbij cultureel erfgoed wordt ingezet als middel om maatschappelijke doelen te verwezenlijken.²

Deze doelstelling vinden we ook terug in het door de gemeente Tilburg uitgebrachte Cultuurplan 2021–2024 met als titel: *Cultuur raakt ons*. In het plan wordt meerdere malen gesproken over de waarde van erfgoed, waarbij diverse *Verhalen van Tilburg* een belangrijke rol spelen in het verbinden van heden en verleden. Het Cultuurplan bevestigt dat inwoners enthousiast zijn om met erfgoed van de stad uiting te geven aan hun liefde voor Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout en Biezenmortel.³

Een van de erfgoedvormen die kan bijdragen aan de *Verhalen van Tilburg* is de collectie voorwerpen. Deze is eigendom van gemeente Tilburg. Stadsmuseum Tilburg heeft de opdracht om deze te inventariseren, te beheren en te presenteren. Aansluitend op het gemeentelijke cultuurplan heeft Stadsmuseum Tilburg dit collectieplan opgesteld voor de periode 2021–2024. Voor zowel *Stadsmuseum Tilburg*, *gemeente Tilburg*, *erfgoedpartners* en *inwoners van de stad* geeft het collectieplan richting en inzicht in:

1. De missie en visie van Stadsmuseum Tilburg met betrekking tot collectievorming en publieksparticipatie
2. De ontwikkeling, de omvang en indeling van de collectie, vanaf het ontstaan tot en met heden
3. De plannen om de collectie meer bekendheid te geven, de aanscherping van het collectieprofiel en het uitgangspunt om Tilburgers erbij te betrekken
4. De stand van zaken met betrekking tot behoud en beheer van de collectie en het betrokken personeel

In de hiernavolgende hoofdstukken zetten we uiteen hoe Stadsmuseum Tilburg is ontstaan, wat de missie en de visie zijn, hoe het museum is gepositioneerd binnen het erfgoedveld in Tilburg en hoe het stadsmuseum denkt over het bewaren van voorwerpen. Het tweede hoofdstuk gaat over de voorgeschiedenis van de collectie, wat de huidige collectie omvat en welke waarde die heeft, welke objecten in beheer zijn van Stadsmuseum Tilburg, welke nog niet geregistreerd zijn en wat het gewenste collectieprofiel is. We leggen uit wat de gedachten zijn over verzamelen, selecteren en afstoten, om daartoe te komen in de periode 2021–2024. Vervolgens geven we aan hoe behoud en beheer is georganiseerd en hoe de collectie is geregistreerd en gedocumenteerd. Tenslotte laten we zien hoe de collectie wordt gebruikt voor onderzoek en educatie, en hoe deze fysiek en digitaal wordt gepresenteerd.

In het derde en tevens laatste hoofdstuk geven we een samenvatting en noemen we een aantal aandachtspunten en actiepunten die Stadsmuseum Tilburg in de periode 2021–2024 onderneemt.

We sluiten het collectieplan af met een literatuurlijst en een verantwoording.

2 <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro>. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Cultureelerfgoed.nl. Website geraadpleegd op 19 november 2020.

3 Gemeente Tilburg, 'Cultuur raakt ons'. *Cultuurplan 2021–2024* (2020).

1

Organisatie Stadsmuseum Tilburg

Stadsmuseum Tilburg is als organisatie relatief nieuw. Pas vanaf 2004 werd het een nieuwe loot aan de stam van de Stichting Mommerskwartier. Hiertoe behoren ook het TextielMuseum en Regionaal Archief Tilburg. Vergeleken met deze twee instellingen is Stadsmuseum Tilburg de kleinste organisatie. Er werken acht personen in deel- en voltijd. Het museum heeft een kantoor in de locatie Kazernehof, waar ook Regionaal Archief Tilburg is gevestigd.

Stadsmuseum Tilburg heeft een directeur die tevens verantwoordelijk is voor Regionaal Archief Tilburg. Voorts is er een stadsconservator, een medewerker educatie en publieksactiviteiten en een medewerker communicatie en website. Een onderdeel van Stadsmuseum Tilburg is Vincents Tekenlokaal met een projectleider/ coördinator, twee medewerkers educatie en een medewerker communicatie. Naast deze groep van vaste medewerkers werkt Stadsmuseum Tilburg met freelancers en vrijwilligers voor opdrachten en projecten.

Het stadsmuseum heeft geen eigen museumgebouw, maar organiseert activiteiten op locaties in de stad. Zo is er aansluiting gezocht bij de in de LocHal gevestigde Bibliotheek Midden-Brabant. Sinds 2019 is Stadsmuseum Tilburg daar een vaste partner. In het zogeheten TijdLab staat erfgoed in relatie tot tijd centraal. Het TijdLab werkt daarvoor nauw samen met zowel de erfgoedpartners in de stad als erfgoedgemeenschappen. Een andere locatie is het paleis in de binnenstad. Hierin zijn we een actieve partner in het proefondervindelijk ontdekken wat de optimale functie van dit gebouw kan zijn na de renovatie. De publieksactiviteiten zijn gerelateerd aan erfgoed, identiteit en democratie.

Een derde locatie is Vincents Tekenlokaal. Dit heeft zijn oorsprong in het verhaal van de dertienjarige Vincent van Gogh, die op de eerste in Brabant gevestigde Rijks-hbs zijn eerste tekenlessen kreeg. Vincents Tekenlokaal is vooral een educatieve instelling.

1.1 Ontstaan Stadsmuseum Tilburg

In 2004 legde (gemeente)archivaris Ronald Peeters samen met Ton Wagemakers, destijds directeur van Stichting Mommerskwartier en het TextielMuseum, de basis voor Stadsmuseum Tilburg. De startcollectie bestond uit een aantal voorwerpen die sinds 1916 waren verzameld.

In de periode 2014–2016 beschreef Ronald Peeters circa 1.000 objecten van de collectie en maakte hij een begin met een depot in een ruimte van Regionaal Archief Tilburg en in het Drögegebouw aan de Goirkestraat. Na diens pensionering in 2016 nam Petra Robben het beheer en beleid ten aanzien van de stadscollectie over. Zij is stadsconservator bij Stadsmuseum Tilburg en schreef ter afsluiting van haar studie Cultuurwetenschappen een scriptie over de museale betekenisgeving aan de lokale industrieën in Eindhoven, Helmond en Tilburg, als uitdrukkingen van stedelijke identiteit.

1.2 Positionering binnen het erfgoedveld

Stadsmuseum Tilburg is een van de collectie beherende instellingen in Tilburg, net zoals Regionaal Archief Tilburg, het TextielMuseum, Natuurmuseum Brabant, Erfgoed

Tilburg University en de Brabantcollectie. Er zijn ook particuliere initiatieven, zoals de vrijwilligersorganisaties Kessels Muziekinstrumenten en Voetbalclub Willem II. Voorts bevinden zich in Berkel-Enschot het heemmuseum Onder d'n Hooizolder en in Udenhout het Erfgoedcentrum 't Schoor. Het Noordbrabants Museum in Den Bosch heeft archeologische en kunstvoorwerpen met betrekking tot Tilburg en er is een provinciaal archeologisch depot.

Een allereerste onderscheid binnen al deze organisaties is het eigenaarschap. Zo zijn Stadsmuseum Tilburg en het TextielMuseum de actieve beheerders van een collectie die eigendom is van gemeente Tilburg. Dat geldt ook voor Regionaal Archief Tilburg die echter niet alleen Tilburgse archieven beheert, maar ook de verantwoordelijkheid heeft voor collecties van elf andere gemeenten in de regio. De erfgoedcollectie bij Tilburg University is eigendom van de universiteit. De collecties van Natuurmuseum Brabant en de Brabant-Collectie zijn provinciaal van karakter en eigendom van de provincie Noord-Brabant. De vrijwilligersorganisaties, zoals Kessels Muziekinstrumenten, Voetbalclub Willem II, Erfgoedcentrum 't Schoor en Museum Onder d'n Hooizolder opereren alle geheel vanuit een eigen verantwoordelijkheid. Kessels Muziekinstrumenten ontvangt als enige - via de Stichting Mommerskwartier - een bescheiden subsidie van gemeente Tilburg.

1.3 Missie en visie

Stadsmuseum Tilburg is een culturele instelling die de verbinding stimuleert tussen erfgoed en identiteit. Daarbij bevordert Stadsmuseum Tilburg de kennis onder inwoners van gemeente Tilburg van hun (industriële) geschiedenis. Het stadsmuseum wil de Tilburgers kennis laten nemen van de waarden van erfgoed, zodat zij het verhaal van hun stad blijven vertellen aan elkaar, hun kinderen en de bezoekers. Zo draagt het museum bij aan het zogenoemde *Tilburgerschap*.

Om Tilburgers te verbinden met hun erfgoed zet Stadsmuseum Tilburg de stadscollectie in. Deze draagt bij aan gemeenschapsgevoel, identiteitsvorming en het bevorderen van hun trots op de stad. Tastbare voorwerpen zijn nodig om de *Verhalen van Tilburg* te verrijken en te illustreren. Daarbij lokken voorwerpen nieuwe verhalen uit, waardoor inwoners kennismaken van elkaars verleden. Door Tilburgers actief te betrekken bij de waardering van hun erfgoed, worden zij medeverantwoordelijk voor een collectie die relevant en van waarde is voor de stad. Daardoor blijft de collectie dynamisch en is deze verzekerd van een toekomst.

Stadsmuseum Tilburg hanteert de opvatting dat erfgoed dynamisch is. En dat de waarde ervan door de actuele context wordt bepaald. Dat betekent dat Stadsmuseum Tilburg een actieve rol heeft in het blijvend 'opschonen' van de collectie en deze voorzien van nieuwe voorwerpen en verhalen die betekenis hebben voor de huidige en toekomstige generaties. Samen met de Tilburgers kijken we naar betekenisvolle verhaallijnen en eventuele hiaten.

Stadsmuseum Tilburg streeft naar een collectie die *ván, vóór en dóór* de Tilburgers wordt gedragen. Dit noemen we *participatief collectioneren*. In onze ogen betekent dit dat Tilburgers zowel het beleid ten aanzien van verzamelen, beheren, afstoten als het presenteren mede bepalen.

Keramik tegeltje met gemeentewapen van Tilburg, zoals dat voor 1930 werd gebruikt. Herkomst onbekend.

1.4 Belang van bewaren van erfgoed

De ontwikkeling van de stedelijke collectie in Tilburg en de visie van Stedelijk Museum Tilburg op publieksparticipatie is niet uniek. Tijdens de negentiende en twintigste eeuw zijn er in heel Europa, op het kruispunt van verzameltradities, collecties gevormd en lokale - en regionale musea opgericht. De toenemende industrialisatie, de opkomst van fabrieksproducten en de explosieve groei van steden werden niet alleen als vooruitgang gezien, maar ook als bedreigend voor de traditionele leefpatronen en waarden van gemeenschappen in Europa.⁴

In de eenentwintigste eeuw zorgen onder andere globalisering en toenemend individualisme ervoor dat stedelijke musea de rol op zich nemen om bewoners van de stad met elkaar te verbinden. De musea verzamelen 'eigentijds' en werken samen met onder andere woningbouwcoöperaties, ondernemersverenigingen en bewonersgroepen om collecties te vormen en exposities samen

te stellen.⁵ Waar angst voor identiteitsverlies aan het begin van de twintigste eeuw werd ingegeven door de toenemende omvang van steden en de opkomende industrialisatie, is bijna een eeuw later de Europese eenwording evenzo een aansporing om aandacht te besteden aan nationale identiteiten. Erfgoed speelt daarin nog altijd een belangrijke rol.⁶

In de laatste decennia signaleren Nederlandse historici een toenemende belangstelling voor de nationale identiteit. Hierbij zijn het niet alleen directeurs en conservatoren die *top down* de herinnering van bevolkingsgroepen of cultuurverschijnselen moeten bepalen. Eerder is er een tendens waarneembaar waarbij mensen uit het veld er *bottom up* bij worden betrokken. Deze betrokkenheid draagt onder andere bij aan de vorming van een zelfbeeld.⁷ Deze gedachte wordt ondersteund door de Nederlandse historicus Willem Frijhoff. Hij stelt dat het primaat van de erfgoedvorming bij de cultuurgemeenschappen zelf kan liggen.⁸

Voordat we dit uitgangspunt gaan toepassen is het goed om eerst de balans op te maken van de huidige stadscollectie Tilburg. In het volgende hoofdstuk staat de collectie centraal, zoals de ontwikkeling, de omvang, indeling en profiel, het proces van verzamelen, selecteren en afstoten, het gebruik, het behoud en beheer en het betrokken personeel. Per onderdeel beschrijven we de situatie. In sommige gevallen constateren we een probleem waarbij we een plan hebben gemaakt dat leidt tot een oplossing of de gewenste situatie.

'Don't touch my soul with your racism.' Maker Leanne Carlisle. Dit kartonnen bord is gebruikt tijdens de Black Lives Matter-demonstratie op 6 juni 2020.

4 A. de Jong, *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815–1940* (Nijmegen 2001) 13.

5 L. van der Linden, 'Hedendaags erfgoed als coproductie' in: *Boekman* 96 (2013) 64–69, aldaar 67.

6 De Jong, *De dirigenten van de herinnering*, 599.

7 De Jong, *De dirigenten van de herinnering*, 24, 599–602.

8 W. Frijhoff, *Dynamisch Erfgoed* (Amsterdam 2007) 69.

2

De collectie

2.1 Collectiegeschiedenis

Al vanaf 1916 is er in Tilburg sprake van collectievorming. Dat wil zeggen dat er voorwerpen worden bewaard die van belang zijn om *Verhalen van Tilburg* te vertellen. Een grote rol daarin had de amateurhistoricus Lambert de Wijs (1882–1949). Hij zette zich in om objecten voor de stad te behouden. De inwoners van Tilburg brachten voorwerpen in die zij van waarde achtten voor de stad.

Zij pleitten bovendien voor een oudheidkamer of een textielmuseum. Maar omdat de gemeente een ‘grootere verscheidenheid in den opbouw van deze gemeente’ nodig achtte en de ‘industriële eenzijdigheid’ wilde doorbreken, verleende zij toestemming voor de vestiging van een Volkenkundig Missiemuseum (1932) en een Natuurhistorisch Museum (1935).⁹ De burgers bleven voorwerpen aandragen. De gemeente nam deze aan, onder andere omdat die bijdroegen aan een betere kennis van de lokale textielnijverheid.¹⁰

Gouden zwaan bevestigd op een koetsje van Hotel De Gouden Zwaan. Schenking van de cultuurhistoricus Harry van den Eerenbeemt, 2007.

Na het overlijden van Lambert de Wijs nam gemeentearchivaris Fred Ouwerling diens rol over.¹¹ De inmiddels op de zolder van het Natuurmuseum belande voorwerpen bevonden zich in een deplorabele staat, zo klaagde de archivaris in een memorie aan de gemeenteraad in 1953.¹² Een jaar later verhuisde de verzameling voorwerpen van de zolder naar de tweede etage van de afdeling bevolking van de gemeente aan de Markt.¹³ De objecten bleven binnen het beheer van de gemeente en in de jaren 1970 werden de textiel-gerelateerde objecten naar het in 1958 opgerichte Nederlands Textielmuseum gebracht. De overige voorwerpen bleven tot 2004 bewaard in de depots van Regionaal Archief Tilburg. In dat jaar werd Stadsmuseum Tilburg opgericht.

In februari 2006 gaf wethouder Hugo Backx opdracht aan Stadsmuseum Tilburg om de ‘stadscollectie’ Tilburg op zich te nemen en een inventarisatie te maken.¹⁴

2.2 Collectieomvang en indeling in deelcollecties

De ‘stadscollectie’ bleek een ongedefinieerde verzameling van kunst- en cultuurhistorische voorwerpen die in de loop der jaren naar de gemeente waren gebracht. Verspreid over de stad hadden de objecten een plek gekregen in stadskantoren, het paleis, in de opslag bij Publieke Werken en in de depots van het Textielmuseum en Regionaal Archief Tilburg.

9 RAT. Toegang 554. Inv.nr. 26. Overzicht voorwerpen op textielgebied, aangekocht of geschonken voor een toekomstig Tilburgs museum, z.d. Textielmuseum 037.8. L. de Jong, ‘Wie, wat en hoe?’ 9.

10 SMT. Museumvraagstuk, Map VII. Correspondentie van Burgemeester en Wethouders aan de gemeenteraad. Voorstel tot aanvaarding van een aantal voorwerpen, Bijlagen 1935, no. 196, 12 maart 1935.

11 SMT. Museumvraagstuk, Map VII. Memorie van de archivaris aan de gemeenteraad, 19 augustus 1953. Wikimiddenbrabant.nl/Lambert_de_Wijs, laatst geraadpleegd op 17 maart 2020.

12 SMT. Museumvraagstuk, Map VII. Memorie van de archivaris aan de gemeenteraad, 19 augustus 1953.

13 SMT. *Miljoenen stukken en ontelbare bitjes*. Kerntakennota en archiefbeleid Gemeentearchief Tilburg 2001–2006 (Tilburg 2000) 4.

14 Besluit College van B & W, 21 februari 2006.

Vanaf 2006 bracht Stadsmuseum Tilburg daar voor het eerst ordening in. Inventariseren, beschrijven, fotograferen en opbergen in eigen depots. De objecten die zich daar nu in bevinden, noemen we de ‘stadscollectie Tilburg’. Het betreft de volgende typen objecten: geschilderde portretten, getekende of geschilderde stadsgezichten, devotionalia, kunstwerken, munten, vlaggetjes, vaandels, gebruiksvoorwerpen, glas-in-loodobjecten, tegeltableaus, naamplaten, bustes, beelden, maquettes, speldjes en gedenkstenen.

Het grootste deel van deze objecten is in de afgelopen jaren vele malen door vele handen gegaan, gewogen, overwogen, besproken en vooralsnog besloten te bewaren aangezien de objecten bijdragen aan diverse *Verhalen van Tilburg*. Organisch hebben zich een aantal verhaallijnen gevormd:

Emaillen naambord van N.V. VOLT (1909 – 1999). Na sluiting van de fabriek zetten oud-medewerkers, waaronder Jan van Iersel, zich in om het erfgoed van de VOLT-fabriek te borgen.

Nijverheid en Kunst

Dat Tilburg zich meer profileerde als nijvere stad en minder als een stad van kunstenaars is af te lezen uit de collectie. Zo is er een gouden zwaan (een uithangteken van een van de hotels), een tegeltableau van de gasfabriek aan de Lange Nieuwstraat, sigarenkistjes, een vaandel van het bakkersgilde St. Honoré en aandenkens aan de Handel- en Nijverheidstentoonstellingen die plaatsvonden in de eerste helft van de twintigste eeuw. Bijzonder in de categorie nijverheid is de deelcollectie van VOLT met 750 voorwerpen, variërend van de eerste gloeilamp tot en met het emaillen naambord ‘De VOLT’. Om dubbelingen in collecties te voorkomen ontbreekt de textielnijverheid in de collectie van Stadsmuseum Tilburg. Deze bevindt zich bij het TextielMuseum. Naast nijverheid vinden we een bescheiden aantal kunstobjecten van klassieke schilders, zoals Adriaan de Lelie, Gebroeders Knip en tekeningen van Gerard van Spaendonck. Meer modern zijn enkele werken van Nico Molenkamp en Theo L’Herminez. Daarnaast zijn er werken van religieuze kunstenaars, zoals Egbert Dekkers, Kees Mandos en Frans Siemer.

Fietstassen van weekblad De Schakel, Berkel-Enschot. Schenking Sandra Blom-van der Heijden, 2019.

Stad en dorp

Het oudste stadsgezicht van Tilburg dateert van 1742, een aquarel van Jan de Beijer. De tekening laat ons de Oude Markt zien met op de achtergrond de Heikese kerk. Een tweede plek die Tilburgers vaak herinneren is het voormalige kasteel op de Hasselt. Sinds 2013 is er in MFA De Poorten aan de Hasseltstraat een kleine expositie waar aan de hand van aardewerk potten, pannen en drinkgerei dit *Verhaal van Tilburg* wordt verteld. In 2011 verwierf Stadsmuseum Tilburg zelfs de achttiende-eeuwse deur van het kasteel. De Heikese kerk en het kasteel lijken de meest verbeelde plekken in de stad te zijn, maar het paleis, de Heuvel, de Hasseltse kapel zien we evenzo vaak terug op tegels, schilderijen en zelfs blikken paneeltjes. Meer uniek zijn een maquette van een nooit-gebouwd zwembad, een schilderij van de bouw van de schouwburg en een tekening van het ‘nieuwe’ station, beide begin jaren 1960. Dat Tilburg in 1997 uitbreidde met Udenhout en Berkel-Enschot komt in de collectie tot uitdrukking met een ambtsketen, tegeltjes met het gemeentewapen en fietstassen van het weekblad De Schakel.

*Glas-in-loodraampje
Madonna met kind (1942).
Ontwerp Kees Mandos.
Glazenier Leon van der
Essen. Schenking de heer
N. Peet, 2005.*

Tilburgs eigen

De Tilburgse stadscollectie bevat allerlei objecten die gerelateerd zijn aan bijvoorbeeld feesten en tradities, zoals Carnaval, Driekoningen, Sinterklaas, het gildewezen en de kermis. Maar ook muziek, onderwijs, sport, studenten- en verenigingsleven en thema's als inclusieve stad, corona en Black Lives Matter vallen hieronder. De objecten hebben geen financiële waarde, maar vertellen vooral het sociaal-maatschappelijke verhaal van de stad.

Dat Tilburg door en door katholiek was blijkt uit objecten, zoals Maria's en Madonna's, de Scherpenheuvelprocessie evenals scapulieren en medailles ter devotie. En dat in Tilburg de grondslag werd gelegd voor het onderwijs, vertellen we met een complete collectie educatieve uitgaven van Uitgeverij Zwijsen vanaf 1850 tot en met het heden. Ook is er een serie van 21.600 digitale foto's, waarvan er 12.000 zijn beschreven. Deze vertellen het verhaal van de Fraters van Tilburg die lesgeven in Suriname, Curaçao, Aruba en Bonaire.

Het meest eigen is wellicht de Tilburgse taol, Wil Sterenborg was de eerste die er een systematiek voor ontwikkelde. Zijn typemachine en maar liefst 6.700 dialectkaartjes met woorden als *slaoj*, *aaj* en *èèrepel* zijn bewaard! De taal van de stad komt eveneens tot uitdrukking in de collectie digitale verhalen op de website Geheugen van Tilburg. Stadsmuseum Tilburg initieerde deze website in 2008. Sindsdien sturen de Tilburgers dagelijks hun verhalen de wereld in.

Aardewerk kruik ter identificatie met de Tilburgse kruikenzeikers. Schenking mevrouw Pierson, 2017.

Van koning tot kruikenzeiker

Dé Tilburger van de negentiende eeuw is toch wel koning Willem II. In de collectie bevindt zich zijn dodenmasker, schilderijen over zijn heldendaden, driehonderd prenten, een schaalmodel van het standbeeld op de Heuvel en het kalkbakje waarmee hij de eerste steen legde voor het witte paleis. De koninklijke familie is meermaals verbeeld in busten, schilderijen en penningen. Onze eerste koning Lodewijk Napoleon, de man die Tilburg in 1809 stadsrechten gunde, is verbeeld in een kleine aquarel. Aan de eerste 'maire', Martinus van Dooren, herinnert een sigarenkistje, terwijl we van de veelbesproken 'sloopburgemeester' Becht een kist met zijn kostuum en sabel bewaren. Voorts illustreren stempels, zegels, voorzittershamers, ambtsketens, tegels met gemeentewapens, borstbeelden, portretten, onderscheidingen, gedenkorden en -tegels het verhaal van de burgemeesters en bestuurders.

Maar de collectie is breder. ‘Van koning tot kruikenzeiker’ zou een goede titel kunnen zijn. Naast koningen en burgemeesters gaat het vooral om ‘gewone’ mensen. Zo bewaren we een haarschilderij van Marietje Kessels, bustes en schilderijen van Peerke Donders, een beeldje van Zot Joke en uiteraard een beeldje dat alle Tilburgers betreft: de kruikenzeiker.

Nationale vlag die verzetsstrijder Coba Pulskens over de lichamen van doodgeschoten militairen legde, 9 juli 1944. Schenking A.T.H. Brokken-van Erven, 2010.

Tweede Wereldoorlog

Hoewel er enkele objecten zijn die herinneren aan de Eerste Wereldoorlog en dan met name de opvang van Belgische vluchtelingen, heeft de Tweede Wereldoorlog – afgaande op de hoeveelheid objecten – het meeste indruk gemaakt. Objecten zoals de vlag van Coba Pulskens en de kast met kogelgat zijn wellicht de meest bijzondere objecten in deze verhaallijn. Ook de bevrijding liet zijn sporen na. Hieraan herinneren een vaandel van de Prinses Irenebrigade, talloze emblemen met Schotse ruiten en meest recent: een Schotse ‘liberty bell’.

Onbeschreven verhalen

Naast de hierboven beschreven collectie die Stadmuseum Tilburg beheert, circuleert er een lijst binnen de gemeente Tilburg met circa 180 cultuurhistorische- en kunstobjecten. Deze objecten bevinden zich in openbare gebouwen, in stadskantoren, het paleis en in de gemeentelijke opslagen. Facilitaire zaken van de gemeente heeft de objecten weliswaar geregistreerd, maar hierdoor krijgen

Klok uit de NS-Hoofdwerkplaats. Deze hangt momenteel in het TijdLab in de LocHal. Via het collectiewaarderingstraject met oud-medewerkers van de NS wordt bekeken of de klok wordt opgenomen in de stadscollectie.

ze nog geen betekenis. Daardoor blijven de objecten ongebruikt en ongezien. Het gaat om een mix van beeldhouwwerken, twee- en driedimensionale kunstwerken, gebruiksvoorwerpen, herinneringsplaketten, kunstinstallaties, portretkoppen van burgemeesters en leden van het Koninklijk Huis, gemeentelijke prijzen en wandkleden. Stadmuseum Tilburg wil deze 180 objecten toevoegen aan de stadscollectie, beschrijven, fotograferen, opslaan in het depot en digitaal ontsluiten.

Een tweede verzameling betreft een tiental objecten die zich in de Spoorzone bevinden. Hoewel de verzameling gemeentelijk eigendom is, zijn de objecten niet aangemerkt als kunst- of als van cultuurhistorische waarde. De objecten dragen zeker bij aan het *Verhaal van Tilburg*, zoals enkele wielstellen, een motorwagen, waterweerstand, een hefbok, een rolbrug talud, klokken en koperen platen. Stadmuseum Tilburg wil ook deze objecten toevoegen aan de stadscollectie, zodat we ze professioneel kunnen beheren.

Een laatste ‘zwevende’ verzameling objecten betreft de collectie van de voormalige Tilburgse Kunststichting, die in 2004 failliet is verklaard. Naar verluidt gaat het om

circa 3.500 kunstobjecten waaronder tekeningen, zeefdrukken en schilderijen. In de komende vier jaren zal Stadsmuseum Tilburg onderzoek doen naar deze deelcollectie kunstobjecten.

2.3 Collectieprofiel

In principe hebben de objecten binnen de collectie van Stadsmuseum Tilburg één gezamenlijk kenmerk: ze hebben alle met Tilburg te maken en dragen bij aan de kleinere en grotere verhalen van de stad. De hierboven genoemde en organisch gevormde verhaallijnen geven weliswaar een gevarieerd beeld, maar maakt de collectie vooralsnog onsamenhangend. De komende jaren zal Stadsmuseum Tilburg bestaande verhaallijnen gaan aanscherpen, afzwakken of zelfs afstoten. Daarbij zullen er nieuwe verhaallijnen ontstaan.

Haarschilderij van Marietje Kessels. Schenking Max Horbach, 2001.

Verhaallijnen – aanscherpen

We blijven verzamelen en aanvullen op de verhaallijnen van bekende Tilburgers, zoals Marietje Kessels, Koning Willem II en Coba Pulskens. Daarbij gaan we actief verzamelen op verhalen van de NS-Hoofdwerkplaats omdat die nog geheel ontbreekt in de categorie nijverheid en omdat die naast de textiel en de VOLT tot een van de grootste werkgevers in Tilburg behoorde. De topografische collectie scherpen we aan omdat die de transformatie van de stad in beeld brengt wat veel herkenning oproept bij de Tilburgers.

In de categorie beeldende kunst focussen we op het werk van lokale tekenaars en de verbeelding van locaties, gebeurtenissen of personen. Hiermee leggen we een link naar Vincents Tekenlokaal, de Tilburgse kunstacademie, de TeHaTex en Fontys Hogeschool voor de Kunsten. Het werk van religieuze kunstenaars in relatie tot kerken en kapellen in de gemeente Tilburg genieten onze voorkeur, aangezien dit verhaallijnen zijn die niet alleen van belang zijn voor de stad, maar vaak een grotere betekenis hebben op regionaal of zelfs landelijk niveau. Zoals gezegd, wordt deze verhaallijn aangevuld met de eerdergenoemde onbekende kunstwerken.

Samengevat leggen we de nadruk op verhaallijnen van

- Bekende personen, zoals Willem II, Marietje Kessels, Coba Pulskens e de kruikenzeiker
- NS-Hoofdwerkplaats
- topografische werken van de veranderende stad
- teken- en religieuze kunstenaars

Verhaallijnen – afzwakken

In de collectie van Stadsmuseum Tilburg bevindt zich een aantal portretten van notabelen, geestelijken en bestuurders. Het zijn afbeeldingen van individuele personen die niet of nauwelijks bijdragen aan een van de bovengenoemde verhaallijnen. De portretten blijven vooralsnog bewaard, maar vormen geen speerpunt in de collectie. Datzelfde geldt voor (administratieve) objecten die van het gemeentebestuur afkomstig zijn, zoals stempels, penningen en rolletjes zegels. Ook de verhaallijnen van de Rooms-katholieke individuele - of groepsdevotie zwakken we af. We staan daarentegen wel open voor objecten die andere geloofsstromingen in Tilburg representeren, aangezien die geheel onderbelicht zijn. Dat doen we echter beperkt en kritisch.

Verhaallijnen – afstoten

De huidige collectie bevat nog enkele objecten en een deelverzameling die niet passen binnen het collectieprofiel. Zo is de collectie schrijfmethode van voormalig museum Scryption in de collectie van Stadsmuseum Tilburg beland. Met uitzondering van de boekjes die uit Tilburg afkomstig zijn, zijn de andere boekjes niet relevant voor de stad.

Een tweede object dat niet meer past binnen het profiel is een volledige timmerwerkplaats die Stadsmuseum Tilburg circa 2006 verwierf. Deze werkplaats dateert van 1905, is volledig ingepakt en bevindt zich bij een particulier in Tilburg-Noord. De gedachte zou zijn om meerdere werkplaatsen te ontmantelen en deze in de stad te musealiseren. Dit idee was ingebed in een eerdere beleidsvisie om Stadsmuseum Tilburg als een bundeling van werkplaatsen te zien. Aangezien de visie op Stadsmuseum Tilburg is veranderd, kan dit collectieonderdeel worden afgestoten.

De wijze waarop we objecten afstoten, wordt beschreven in de paragraaf over collectievorming.

'Gif mèn mèn mar!'

Embleem Knollevretergat, Berkel-Enschot. Nalaten-schap Cees Robben, 2019.

Verhaallijnen – nieuw

De aansluiting van Berkel-Enschot en Udenhout in 1997 en Biezenmortel in 2021 heeft weinig tot geen weerslag in de collectie van Stadsmuseum Tilburg. Dat komt deels omdat Berkel-Enschot en Udenhout een eigen museum of erfgoedcentrum hebben. Hoewel Stadsmuseum Tilburg niet de intentie heeft dit over te nemen, blijven we in de periode 2021–2024 aangehaakt om de particuliere collecties op langere termijn mogelijk een status te geven binnen de gemeentelijke collectie.

Een tweede verhaallijn die aandacht behoeft is die van de veranderende samenleving. De collectie is tot nu toe vooral een afspiegeling van de autochtone bevolking die overwegend Rooms-katholiek was. De verhalen van Tilburgers met een migratie-achtergrond ontbreken volledig. Deze gaan we op projectbasis voor het voetlicht brengen. Voor de periode 2021–2024 richten we onze aandacht op voorwerpen en verhalen van Turken, Marokkanen, Surinamers, voormalig Antillianen en de Molukse gemeenschap.

Stadsmuseum Tilburg verzamelt niet op de verhaallijnen van de andere collectie behorende instellingen zoals die van het TextielMuseum, Natuurmuseum Brabant, Kessels Muziekinstrumenten of Voetbal Willem II. Wel maakt Stadsmuseum Tilburg de verbinding met de collecties, zoals die van Regionaal Archief Tilburg omdat analoog en digitaal documentatiemateriaal enerzijds en de tastbare driedimensionale objecten en de digitale verhalen in het Geheugen van Tilburg anderzijds, elkaar kunnen versterken. Ook met de 'Tilburg'-collectie van het TextielMuseum maakt Stadsmuseum Tilburg verbindingen bij bijvoorbeeld participatieprojecten.

Door de collectie van Stadsmuseum Tilburg vooral dienstbaar te maken aan de verhalen die de Tilburgers zelf vertellen, zet Stadsmuseum Tilburg in op een sociaalmaatschappelijke collectie, boven die van techniek en werktuigen, mede omdat de beperkte depotruimte daar geen gelegenheid toe biedt.

Portret van Anna Paulowna en Prins Willem van Oranje, geschilderd door J.W. Pieneman, 1816. Aankoop gemeente Tilburg, 1939.

2.4 Collectiewaardering

Tot op heden was de collectievorming in handen van enkele particulieren of professionals zoals archivariissen en conservatoren. Dat wil Stadsmuseum Tilburg wijzigen vanwege de visie dat inwoners van gemeente Tilburg een actieve rol mogen hebben in de collectiewaardering. Om dit te realiseren, richt Stadsmuseum Tilburg een ‘collectiecommissie’ op. Deze bestaat uit vertegenwoordigers uit de autochtone bevolking en uit Tilburgers met een migratieachtergrond. De commissie wordt aangevuld met enkele ervaren museummensen.

Om de waarde van de organisch gegroeide sociaalmaatschappelijke collectie te bepalen is een lastige. In het kader van het Deltaplan voor Cultuurbehoud (Nederland) is in 1990 een waardestellend kader voor museale objecten ontwikkeld.¹⁵ Deze systematiek gaat uit van vier categorieën, uitgedrukt in de letters A, B, C en D.

- Bij categorie A gaat het om de top van het Nederlands cultuurbezit.
- De categorie B-objecten hebben niet het allergrootse cultuurhistorisch belang, maar wel een hoge attractie- of presentatiewaarde.
- De categorie C-objecten horen weliswaar tot het verzamelgebied, maar vertegenwoordigen geen grote culturele waarde.

¹⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Deltaplan_voor_het_Cultuurbehoud. Website geraadpleegd 20 november 2020.

- Tot categorie D behoren objecten die niet in de collectie passen en voor afstoting in aanmerking komen.

Om te beoordelen wat in welke categorie thuishoort worden criteria gehanteerd als 'symboolwaarde' (het object legt een relatie met een bijzondere gebeurtenis in de geschiedenis), presentatiewaarde (het object wordt dikwijls getoond) en 'ensemblewaarde' (het object maakt onderdeel uit van een ensemble).

- De 'top van het Nederlandse cultuurbezit' (categorie A) is wellicht een dure benaming, maar de koning Willem II-collectie komt redelijk dicht in de buurt. Deze collectie is een aanvulling op collectiestukken in het Rijksmuseum, Paleis Het Loo en het Koninklijk Huisarchief. De educatieve collectie van Uitgeverij Zwijzen is ook uniek. Niet alleen vanwege de compleetheid, maar ook vanwege de landelijke reikwijdte van het lesmateriaal. Zo leerden miljoenen kinderen uit Nederland en Vlaanderen lezen met de methode *Veilig leren lezen*. Ook de digitale fotocollectie 'Caribisch erfgoed' is door zijn omvang en digitale beschikbaarheid uniek. Deze drie deelcollecties overstijgen de lokale betekenis en kunnen in een nationale context worden geplaatst.
- Tot de B-categorie behoren de objecten die een hoge symbool- en presentatiewaarde hebben voor de Tilburgers zelf. Daartoe behoren de vlag van Coba Pulskens, het haarschilderij van Marietje Kessels, de Delfts blauwe wc-pot die afkomstig is uit het gesloopte raadhuis, de koffer met persoonlijke eigendommen van burgemeester Becht en uiteraard een echte kruikenzeikerskruik. Een tweede groep objecten die een hoge presentatiewaarde hebben, zijn de topografische afbeeldingen van de stad waarop de Tilburgers gebouwen en locaties herkennen. Hierdoor wordt duidelijk welke locaties de Tilburgers door de jaren heen als belangrijk ervaarden. Daarbij bieden de objecten inzicht in de ruimtelijke veranderingen van de stad.

Zowel de A- als B-categorieën zijn objecten en deelcollecties die - 'veilig'- worden gesteld. Stadsmuseum Tilburg zal deze niet ter discussie stellen of voorstellen te ontzamen. Dit vanwege de bewezen relevantie en waarde voor de stad.

- Tot de C-categorie behoren de voorwerpen die in de diverse verhaallijnen zijn te plaatsen. Te denken valt aan de objecten die herinneren aan processies en andere vormen van devotie. Ook de categorie sport- en verenigingsleven is erg divers.
- De D-categorie betreft objecten die niet specifiek voor Tilburg zijn, zoals emaillen bordjes die aanduiden waar brandkranen hebben gezeten. Ook historische gebruiksvoorwerpen die niet te relateren zijn aan een persoon of locatie, komen in aanmerking voor afstoting. Het aantal objecten in de D-categorie is zeer beperkt.

Samen met de nieuwe collectiecommissie - of met het publiek tijdens participatieprojecten - weegt de stadsconservator de objecten aan de hand van bepaalde selectiecriteria. Drie á vier keer per jaar vindt een overleg plaats met de collectiecommissie waarin besloten wordt om aangeboden objecten al dan niet aan te nemen voor de collectie, mits deze passen binnen de criteria en de verhaallijnen.

Luciferdoosjes. Herkomst onbekend.

Het waardestellend kader dat in 1990 is vastgesteld, gaf destijds geen blijk van multiperspectiviteit. Door de toenemende cultureel diverse samenleving stonden vooral de laatste decennia in het teken van meerstemmigheid en meerdere perspectieven. Dat geldt ook voor de waardering van museumobjecten die veelal nog voortkomen uit de ‘traditionele’ samenleving. Stadsmuseum Tilburg streeft bij de samenstelling van de collectiecommissie naar een evenwichtige vertegenwoordiging van mensen met een diverse achtergrond. Mogelijke gevoelige kwesties, vanwege onder andere het koloniale verleden, worden besproken met de collectiecommissie.

2.5 Collectievorming

Een rode draad in dit collectieplan is de betrokkenheid van de Tilburgers. Wanneer we anno 2021 de stand opmaken, dan kunnen we concluderen dat de collectie grotendeels door de individuele Tilburgers zelf is gevormd. Een andere conclusie is dat er weinig kritisch is verzameld door de ‘ontvangers’. Schenkingen en aanbiedingen van objecten die zij van belang achtten om voor de stad te bewaren, leidden tot een bonte mix van objecten. Er zijn slechts enkele mensen aan te wijzen die duidelijk een rol speelden als ‘ontvangende partij’ in de collectievorming. Het gaat daarbij om de grondlegger Lambert de Wijs en enkele archivariissen en stadsconservatoren. Met dit collectieplan beoogt Stadsmuseum Tilburg om het proces van geven en ontvangen meer op elkaar af te stemmen, waardoor een evenwichtigere collectie ontstaat. Van belang is dat de Tilburgers betrokken zijn en blijven bij de collectievorming.

*Maquette van een nooit
gebouwd Sportfondsenbad.
Datering en herkomst
onbekend.*

De visie van Stadsmuseum Tilburg is namelijk dat de plaats waar mensen wonen, werken en recreëren (in dit geval de gemeente Tilburg), hen een gevoel van identiteit en gezamenlijkheid geeft. Het is dan ook belangrijk dat inwoners betrokken zijn bij het proces van verzamelen, selecteren en afstoten. Zo kunnen zij vanuit trots en een gedeeld verleden het verhaal van hun stad blijven vertellen. Dit proces is dynamisch en is ook afhankelijk van de participanten. Met behulp van inwoners van gemeente Tilburg zal Stadsmuseum Tilburg de komende jaren dan ook werken aan zowel opschoning en uitbreiden van de collectie, als het toevoegen en aanvullen van verhalen. Dit op voorwaarde dat ze betekenis hebben voor de huidige en toekomstige generaties.

Tot nu toe wordt de collectie aangevuld door incidentele aanbiedingen van particulieren of evenzo incidentele aankopen. Omdat Stadsmuseum Tilburg in plaats van top down liever bottom up werkt, is het plan om de eerdergenoemde collectiecommissie te vormen. Deze commissie bestaat uit een groep van circa zes personen, die diverse disciplines of gemeenschappen binnen de gemeente Tilburg vertegenwoordigen. Het doel van deze commissie is om inwoners in principe zelf verantwoordelijk te maken voor zowel de opbouw als het ontzamen van de collectie. Daarmee blijft de collectie relevant en betekenisvol voor de huidige en toekomstige inwoners van de stad.

Naast het beoordelen van incidentele aanbiedingen van particulieren ter uitbreiding van de collectie, gaat Stadsmuseum Tilburg een proactief beleid voeren wanneer het gaat om voorwerpen rondom een thema of een specifieke bevolkingsgroep. Dit noemen

we *thematisch waarderen*, Daarmee vullen we hiaten in de collectie aan en kunnen er thema's uit de stad worden aangedragen.

Het doel van het participatief verzamelen en waarderen is tweeledig:

- Het vergroot de betrokkenheid van de Tilburgers bij hun erfgoed doordat zij nadenken over welke waarde het erfgoed heeft voor de stad. Dit draagt bij aan de erfgoedwijsheid van collectiewaardering en eventueel behoud en beheer.
- Het actief betrekken van diverse erfgoedgemeenschappen leidt tot nieuwe verhalen en een betere vertegenwoordiging van de stadscollectie. Hierdoor wordt de collectie relevanter voor meer Tilburgers.

Vertegenwoordigers van de gemeenschappen zijn betrokken. Via gesprekken, collectie-inbrengdagen en vragenlijsten vragen we aan de groepen hoe ze denken over de voorwerpen. Welke waarde kennen ze eraan toe? Waarom vinden ze dat het bewaard moet worden? Wie moet het bewaren en voor welke periode? Afhankelijk van hun bevindingen neemt Stadsmuseum Tilburg - in samenspraak met de collectiecommissie en de uitkomst van eventuele publieksstemmingen - besluiten.

Het proces van ontzamelen voltrekt zich volgens de richtlijnen van LAMO, de Leidraad Afstoten Museale Objecten. Vanuit de opvatting dat een collectie deels dynamisch is te noemen, rekenen we ook het afstoten van onderdelen uit de collectie daartoe. Dat geldt voor objecten die niet (meer) in de collectie passen, of omdat ze een betere bestemming hebben in een ander museum of elders. Zoals eerder werd aangegeven komen op het moment slechts twee deelcollecties in aanmerking voor afstoting, de 'Scriptionboekjes' en de timmerwerkplaats. Deze bevinden zich nu al niet in het depot. De verwachting dat afstoting ruimte in het depot oplevert is in deze niet van toepassing.

Ter verantwoording van het dynamische proces van verzamelen en ontzamelen en na samenspraak met de collectiecommissie en/of met de publieksstemmen, stelt Stadsmuseum Tilburg rapporten op. Dit gebeurt aan de hand van de selectiecriteria, die mede zijn gevormd met behulp van de 'Museale Weegschaal' (een methode ontwikkeld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, om de aanname en het ontzamelen van collectieonderdelen te reguleren). Deze legt Stadsmuseum Tilburg jaarlijks voor aan gemeente Tilburg, die eigenaar is van de collectie.

2.6 Behoud en beheer

Tot aan het begin van 2021 was het overgrote deel van de Stadscollectie Tilburg nog opgeslagen in diverse ruimtes in de Kazernehof en het depot aan de Goirkestraat (het Drögegebouw). Op het moment van schrijven is de stadscollectie bijna geheel verwijderd uit de Kazernehof en is alles opgeslagen in de Goirkestraat. In 2020 is geld beschikbaar gesteld om een nieuwe stofvrije vloer aan te brengen. Tevens zijn alle ruimten grondig schoongemaakt en de deuren geleverd.

Het depot in het Drögepand bestaat uit werkkamers die werden gebruikt in de voormalige kantoorruimten van Factorium Podiumkunsten. Het betreft vijf ruimtes, een gang en een kleine bergruimte. De ruimtes zijn niet geklimatiseerd, maar wel droog. Er is een constant klimaat omdat er geen daglicht binnenkomt. Het depot in het Drögepand is een tussenoplossing. Binnen enkele jaren verhuist de collectie van Stadsmuseum Tilburg naar het nieuwe depot dat de gemeente Tilburg samen met het TextielMuseum en het stadsmuseum ontwikkelt. Stadsmuseum Tilburg pleit er voor om de collectie in dit nieuwe depot toegankelijk te maken voor het publiek.

2.7 Conservering

Totdat het nieuwe depot gereed is, is de uitdaging aan de organisatie van Stadsmuseum Tilburg om in het Drögepand een zo goed mogelijke omgeving te scheppen voor het bewaren en beheren van de objecten. Stadsmuseum Tilburg doet daarvoor een beroep

*Religieuze kunst. Rechts-
onder een portret van pas-
toor L.J.C.A. Bijnen, geschild-
erd door Jan van Delft.
Schenking door een neef van
de pastoor, de heer Bijnen,
2021.*

op medewerkers van Regionaal Archief Tilburg die gespecialiseerd zijn in het voorkomen van schade door schimmelvorming, ongedierte, monitoring van de conditie van objecten en van het heersende binnenklimaat, onderhoud en regelmatige ijking van klimaatapparatuur en regels op het gebied van de omgang met objecten.

Ook op het gebied van actieve conservering en restauratieve zorg maakt Stadsmuseum Tilburg gebruik van de expertise van collega's. Deze is onder andere nodig voor de deelcollectie vlaggen en vaandels, die alle bekeken moeten worden, schoongemaakt of hersteld en voorzien van een goede verpakking en ophangstelsysteem.

Vooralsnog is de stadscollectie niet opgenomen in een veiligheidsplan. In 2021 brengt Stadsmuseum Tilburg dit onder de aandacht van de andere collectiebeheerders binnen Stichting Mommerskwartier. Het digitale beheer en - publicatie zijn al enkele jaren op orde. De collectie is namelijk opgenomen in Memorix Maior en maakt daarmee deel uit van de Collectie Brabants Erfgoed, die door Erfgoed Brabant wordt beheerd. Onder andere de back-up, maar ook nieuwe uitbreidingen van het collectie-informatiesysteem zijn goed geregeld via Erfgoed Brabant.

*Vaandel van het bakkers-
gilde St. Honoré. Schenking
door Toon van Gastel na
opheffing van het gilde,
2020.*

2.8 Collectieregistratie en -documentatie

Tot en met 2016 is de collectie beschreven in een Word-document dat destijds integraal is overgenomen in het digitale beheerssysteem Memorix Maior. Sindsdien zijn nieuwe aanvullingen daaraan toegevoegd. Wel worden nieuwe records en inventarisnummers genoteerd in een Excel-bestand. De gegevens worden rechtstreeks ingevoerd in Memorix Maior.

Bij ieder record of deelcollectie hoort een set documentatiemateriaal. Zo'n set bevat PDF's en wordt op inventarisnummer bewaard in de cloud. Het is gewenst om deze PDF's in de nabije toekomst te koppelen aan de records binnen Memorix Maior. Van de objecten zijn digitale foto's beschikbaar. Deze zijn voorzien van het inventarisnummer en geordend in thematische mappen, gelijk aan de benaming van de deelcollecties.

Puk en Muk-boekjes uit de Historische Collectie Uitgeverij Zwijsen B.V.. De collectie Zwijsen wordt jaarlijks aangevuld met nieuwe educatieve producties.

De collectieregistratie en – documentatie is op dit moment alleen in handen van de stadsconservator. Voordat deze circa 2027 met pensioen gaat, moet de kennisoverdracht geregeld zijn. In 2016 is besloten om gebruik te maken van Memorix Maior zoals ook Regionaal Archief Tilburg dat doet en omdat de collecties van het archief en het stadsmuseum nauw op elkaar aansluiten. Overdracht van de collectieregistratie is dan niet moeilijk. Een tweede optie die we overwegen is om aan te sluiten bij Adlib, het systeem dat het TextielMuseum evenals de meeste andere musea gebruiken. Ook dan zal de komende jaren rekening worden gehouden met de kennisoverdracht.

Wat echter voorop staat is dat de collectie van Stadsmuseum Tilburg gekoppeld blijft aan de Brabant Cloud. Of het onderliggende systeem Memorix Maior of Adlib wordt, onderzoeken we in de komende vier jaar.

3

Gebruik van de collectie

3.1 Onderzoek

De stadsconservator gebruikt de collectie voor onderzoek naar de stad Tilburg. Dit resulteert in publicaties en lezingen. Tevens verricht de stadsconservator objectonderzoek om meer kennis over de collectie te vergaren. Regelmatig worden de als categorie A aangemerkte deelcollecties (koning Willem II, Caribisch Erfgoed van de Fraters van Tilburg) evenals de educatieve collectie van Uitgeverij Zwijzen gebruikt voor onderzoek. Doordat deze online zichtbaar zijn, ontvangt Stadsmuseum Tilburg meermaals aanvragen om de foto's te mogen gebruiken voor publicaties, presentaties of exposities. De collectie van Uitgeverij Zwijzen wordt vooral gebruikt voor publicaties over het lesonderwijs, bij exposities en in televisieprogramma's. Datzelfde geldt voor de deelcollectie van koning Willem II. Met enige regelmaat komen er aanvragen om objecten te filmen, toelichting te geven op objecten of voor gebruik in televisie-uitzendingen.

3.2 Educatie

Het museum zet de collectie in voor educatief gebruik, zoals bij publieksactiviteiten. Ook derden vragen vaak naar objecten uit de stadscollectie om te mogen gebruiken bij educatieve programma's, quizzes en andere publieksevenementen. Dat betreft de eerdergenoemde objecten met een hoge symboolwaarde (de B-categorie), zoals de vlag van Coba Pulskens, het haarschilderij van Marietje Kessels, de kruikenzeikerskruik en de Delfts blauwe wc-pot. Door de collectie aan te wenden voor onder andere educatie, nemen leerlingen, studenten en het publiek kennis van de collectie.

3.3 Creatie

Tilburg is een stad van makers in kunst en cultuur. De collectie van Stadsmuseum Tilburg dient dan ook als inspiratiebron voor het maken van nieuwe films, documentaires, literatuur of voorstellingen. Studenten van de School voor Journalistiek of Fontys

'De plee van Willemien', zo wordt deze Delftsblauwe wc-pot genoemd. Naar verluidt aangeschaft in 1898 ter gelegenheid van een bezoek van koningin Wilhelmina aan Tilburg. In 1971 werd de wc-pot vanuit het stadhuis mee naar huis genomen door Tilburger Ed Ghering. Later gaf hij deze weer terug aan de gemeente.

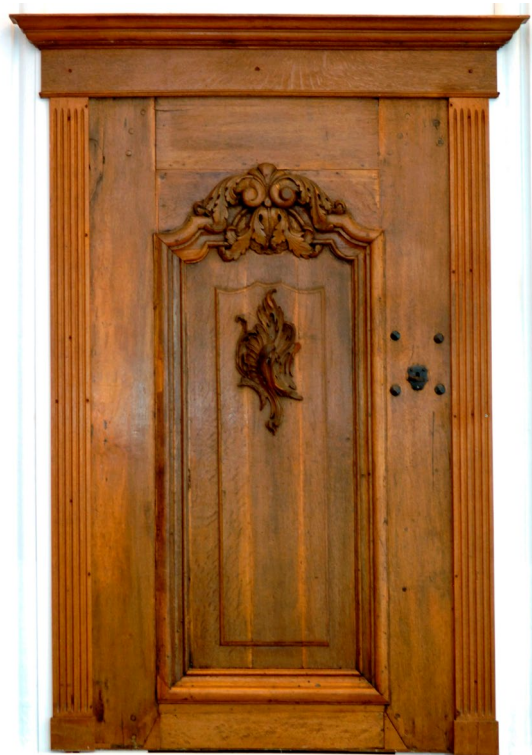
Hogeschool voor de Kunsten, evenals gevestigde kunstenaars maken gebruik van de (digitale) collectie en creëren daarmee nieuwe beelden.

Een toekomstperspectief is dat kunstenaars nieuwe beelden maken en dat deze worden toegevoegd aan de stadscollectie. Daarmee ontstaat een dynamische collectie die ‘bij de tijd’ blijft en meer een afspiegeling vormt van de hedendaagse samenleving.

3.4 Fysieke presentatie

Omdat het nieuwe depot geen mogelijkheden biedt om de collectie te bekijken, stimuleert Stadsmuseum Tilburg dat objecten op verschillende locaties in de stad te zien zijn. Zo zijn er ‘vaste’ exposities, zoals de archeologische vondsten van het kasteel van Tilburg in MFA De Poorten aan de Hasseltstraat. In het TijdLab zijn objecten opgenomen die het Spoorwezen vertegenwoordigen. In het voorjaar van 2021 plaatsten we diverse objecten in het nieuwe stadhuis. Naast de beelden Handel en Nijverheid, die ooit bovenop het oude raadhuis prijkten, wordt bekeken of ook de vlag van Coba Pulskens een prominente plek krijgt in het stadhuis. Hoewel deze locaties verspreid over de stad diverse objecten tonen, blijft nog steeds een groot deel van de collectie buiten het gezichtsveld van de Tilburgers. Een depot zonder zichtlocatie en het gebrek aan expositieruimte zijn daar de oorzaak van.

Om de objecten beter onder de aandacht van de Tilburgers te brengen, geeft Stadsmuseum Tilburg regelmatig bruiklenen aan musea of instanties. Zo is er bruikleenverkeer met het Peerke Donders Paviljoen, het Noordbrabants Museum of voor tentoonstellingen over bijvoorbeeld koning Willem II. Ook voor objecten uit de collectie van Uitgeverij Zwijzen ontvangen we regelmatig aanvragen. Ter registratie stelt de stadsconservator bruikleenovereenkomsten op. Het secretariaat van Stichting Mommerskwartier verstuurt deze en registreert ze in Afas. De stadsconservator houdt in Memorix Maior bij welke objecten in bruikleen zijn gegeven.

Deur van het voormalige kasteel van Tilburg. Schenking van Meubel- en Kunsthandel J. Donders aan gemeente Tilburg, 2011.

3.5 Digitale presentatie

Naast de fysieke presentatie van objecten, toont Stadsmuseum Tilburg deze vrijwel allemaal digitaal via de website. De in 2018 gerealiseerde collectiewebsite is doorzoekbaar via een zoekbalk en bevat een selectie op categorieën. Het beheerssysteem Memorix Maior voedt de website en is gekoppeld aan die van Brabants Erfgoed. Daarmee is de collectie breder zichtbaar en toegankelijk voor een breed publiek. Als tweede digitale presentatievorm is er uiteraard de website Geheugen van Tilburg waarop verhalen, foto's en filmpjes zijn te zien. Het zijn de Tilburgers zelf die de verhalen schrijven, deze uploaden en voorzien van foto's of films. Stadsmuseum Tilburg faciliteert de website, maar heeft een actieve rol in het delen van deze verhalen op sociale media.

4.1 Samenvatting

Vanuit zijn visie en missie geeft Stadsmuseum Tilburg met dit collectieplan vooral richting aan het beleid om de collectie als ‘werkmateriaal’ te beschouwen om de Tilburgers te verbinden aan hun eigen erfgoed. Dit gaat gepaard met (participatieve) collectiewaardering en –vorming. Ter onderbouwing beschrijft Stadsmuseum Tilburg in dit plan de ontwikkeling van de collectie door de jaren heen. Ook de plannen om behoud en beheer te verbeteren blijken uit dit collectieplan.

Stadsmuseum Tilburg heeft als doel om het publiek actief te betrekken bij de collectievorming. De basis hiervoor is de visie van Nina Simon, die voorstelt om de gemeenschap mede aan het stuurwiel te zetten en zich 'eigenaar' te laten voelen van hun eigen erfgoed, in dit geval een stadscollectie. Daarbij beveelt Nina Simon aan dat de gemeenschap zelf de acties uitvoert. Gemeente Tilburg stelde in haar cultuurplan vast dat de *Verhalen van Tilburg* belangrijk zijn in de verbinding tussen heden en verleden en dat de inwoners van Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout graag uiting geven aan hun trots op hún stad. Stadsmuseum Tilburg is van mening dat een stadscollectie die van, voor en door de Tilburgers is, daar een bijdrage aan levert.

Dictaat bandrecorder uit collectie VOLT N.V., circa 1955.

4.2 Bevindingen

- Een van de voorwaarden om de inwoners actief te betrekken bij de collectievorming is dat de bekendheid ervan toeneemt. Stadsmuseum Tilburg merkt op dat naast het publiek, zelfs de gemeentebesturen niet op de hoogte zijn van de aanwezigheid van een stadscollectie.
- De inbreng van het publiek beperkte zich tot de mogelijkheid om een aanbod of schenking te doen. Hierdoor gaf de aanbrenner impliciet aan dat hij het voorwerp waardevol achtte voor de collectie (bottom up). De beslissing om het aangeboden aan te nemen bepaalde echter een (ambtelijk) individu (top down).
- De verhaallijnen vormden een kader voor het verzamelbeleid. Dit was echter passief van aard en gebeurde ad hoc. Hierdoor ontstonden er hiaten, en collecties die niet specifiek voor Tilburg zijn, of buiten de *Verhalen van Tilburg* vallen. Dit geldt voor de timmerwerkplaats en een deel van de collectie van Scryption. Het afstoten van dergelijke objecten leidt tot een kwaliteitsverbetering van de collectie en een scherper collectieprofiel. Daarbij is er een vraagstuk rondom 3.500 kunstwerken.
- Een set vlaggen en vaandels behoeft hoognodig materiële verzorging.
- Het depot in het Drögepand is een tijdelijke oplossing totdat het nieuwe depot gereed is. In de tussentijd is er een veiligheidsplan nodig evenals goede bewaarcondities. Mocht het publiek nieuwe collectie-items willen toevoegen, dan is de beperking van beschikbaar oppervlakte een bepalende factor.
- Wanneer het nieuwe depot gereed is, is de collectie niet benaderbaar voor het publiek. Er is vooralsnog geen zichtlocatie of een expositieruimte beschikbaar.
- De registratie en documentatie is vooralsnog in handen van alleen de stadsconservator. Wenselijk is om dit breder te delen met collega's binnen Stichting Mommerskwartier of zelfs met inwoners van Tilburg.

Deze bevindingen leiden tot actiepunten voor de komende vier jaar 2021–2024.

4.3 Actiepunten

- Stadsmuseum Tilburg stimuleert dat de collectie beter zichtbaar wordt in de stad:
  - Door collectie-items in te zetten voor onderzoek, educatie en creatie
  - Door toenemende presentatie en bruikleengeving op diverse plaatsen in de stad
  - Door het delen van objecten op sociale media. (In de maak zijn ansichtkaarten en een publicatie over de betrokkenheid van Tilburgers bij de collectie).
- Stadsmuseum Tilburg geeft de Tilburgers een actieve rol in de waardering van de collectie. Het museum richt een collectiecommissie op en stelt samen met de deelnemers de selectiecriteria op. Deze criteria zullen gebaseerd zijn op de Museale Weegschaal. Het museum vraagt het bredere publiek via sociale media of bij publieksactiviteiten hoe en of zij de objecten op waarde schatten voor de stadscollectie.
- Zowel de collectiecommissie als het grotere publiek denkt mee over de verhaallijnen. Of er hiaten zijn of dat sommige verhaallijnen aangevuld moeten worden.
- Stadsmuseum Tilburg bevordert en faciliteert dat er nieuwe verhalen komen op het Geheugen van Tilburg.

Locatie Burgemeester Brokxlaan. Vooralsnog geen onderdeel van de stadscollectie, maar wellicht na het collectiewaarderingstraject door de oud-medewerkers van de NS in 2021.

- Stadsmuseum Tilburg neemt een actieve rol in bruikleenverkeer met andere organisaties.
- Ten aanzien van de ‘beheerloze’ objecten van gemeente Tilburg voert Stadsmuseum Tilburg gesprekken met gemeenteambtenaren om deze alsnog toe te voegen aan de collectie. Daarbij maakt Stadsmuseum Tilburg afspraken over registratie, behoud en beheer.
- De komende vier jaar werken we aan het op orde brengen van de interne organisatie rondom collectiebeheer. Meer contact intern en overleg tussen depotbeheerders, restaurators, medewerkers collectiehulpverlening of verzekering binnen de Stichting Mommerskwartier. De stadsconservator zal de kennis, evenals de registratie en documentatie meer delen met andere collega’s. Daarbij wordt de keuze gemaakt om Memorix Maior door te zetten of over te gaan op Adlib.
- Stadsmuseum Tilburg werkt in de komende vier jaar mee aan de ontwikkeling van het nieuwe depot.

Deflectie-units uit de collectie VOLT N.V..

4.4 Resultaat in 2024

- De gemeente en Tilburgers zijn op de hoogte van de collectie, onder andere door de toegenomen publieksactiviteiten. De collectie is zichtbaar op een aantal plekken in de stad en meerdere collectie-items zijn in gebruik voor onderzoek/ educatie.
- Er zijn meer Tilburgers betrokken bij collectievorming. Er is een collectiecommissie die het selectieproces mede bepaalt. Tilburgers hebben x-aantal keer gelegenheid gehad hun stem uit te brengen op verwerving of afstoting.
- De verhaallijnen in de collectie zijn gebaseerd op de inbreng van de collectiecommissie en het bredere publiek. Het Geheugen van Tilburg is aangevuld met 100 verhalen. Objecten die niet passen bij de *Verhalen van Tilburg* zijn ontzamd. De 180 objecten die nu zijn geregistreerd bij de gemeentelijke afdeling Facilitair worden onder beheer gebracht bij Stadsmuseum Tilburg.
- De gemeente Tilburg is op de hoogte van de stadscollectie Tilburg. Binnen de Stichting Mommerskwartier wordt de stadsconservator ondersteund door medewerkers en collega’s en door een team van vrijwillige Tilburgers.
- Er is een keuze gemaakt voor Memorix Maior of Adlib. De kennis over de collectie-registratie en – documentatie is overgedragen aan een toekomstige plaatsvervanger van de stadsconservator.

Literatuur en bronnen

Archieven en documentatie

Regionaal Archief Tilburg

- Toegang 554. Inv.nr. 26. Overzicht voorwerpen op textielgebied, aangekocht of geschonken voor een toekomstig Tilburgs museum, z.d..

Stadsmuseum Tilburg

- Besluit College van B & W, 21 februari 2006.
- *Miljoenen stukken en ontelbare bitjes*. Kerntakennota en archiefbeleid Gemeentearchief Tilburg 2001–2006 (Tilburg 2000) 4.
- Museumvraagstuk, Map VII. Correspondentie van Burgemeester en Wethouders aan de gemeenteraad. Voorstel tot aanvaarding van een aantal voorwerpen, Bijlagen 1935, no. 196, 12 maart 1935.
- Museumvraagstuk, Map VII. Memorie van de archivaris aan de gemeenteraad, 19 augustus 1953.

TextielMuseum

- 037.8 L. de Jong, 'Wie, wat en hoe?' 9.
- 'Interweaving I'. Collectiebeleidsplan 2014–2018.
- 'Interweaving II'. Collectiebeleidsplan 2019–2023.

Literatuur

Frijhoff, W., *Dynamisch Erfgoed* (Amsterdam 2007).

Gemeente Tilburg, 'Cultuur raakt ons'. *Cultuurplan 2021–2024* (2020).

Jong, A. de, *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815–1940* (Nijmegen 2001).

Linden, L. van der, 'Hedendaags erfgoed als coproductie' in: *Boekman* 96 (2013) 64–69.

Internet

- cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro. *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. Cultureelerfgoed.nl. Website geraadpleegd op 19 november 2020.
- faro.be/blogs/hildegard-van-genechten/ofbyfor-all-een-inspirerend-bootcamp-met-nina-simon. FARO. FARO.be. H. van Genechten, 'Off/by/for/all: een inspirerend bootcamp met Nina Simon', 18 oktober 2019. Website geraadpleegd op 19 november 2020.
- wikimiddenbrabant.nl/Lambert_de_Wijs. *WikiMiddenBrabant*. Website geraadpleegd op 17 maart 2020.
- wikipedia.org/wiki/Deltaplan_voor_het_Cultuurbehoud. Website geraadpleegd 20 november 2020.

Stadsmuseum
Tilburg